

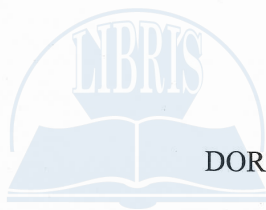

DOREL DUMITRU CHIRIȚESCU

CAPITALISMUL

O dezbatere despre construcția socială occidentală

INSTITUTUL EUROPEAN

DOREL DUMITRU CHIRIȚESCU

CUPRINS

Prefața / Adrian Cioroianu / 7

Cartea I. În loc de introducere, istoric și lumina / 11

Capitolul 2. Despre capitalism / 23

2.1. Ce este și cum este capitalismul? / 23

2.2. Karl Marx și Max Weber, sau cele două fețe ale capitalismului / 40

2.2.1. Capitalismul la Karl Marx / 40

2.2.2. Capitalismul la Max Weber / 41

2.3. Spiritul capitalismului / 47

Capitolul 3. Originea culturală și economică ale capitalismului / 135

3.1. Grecia Antică / 135

3.1.1. **CAPITALISMUL**

3.1.2. Creștinismul sau denaturarea și pierderea amare occidentale / 166

3.1.3. Homo oeconomicus / 168

3.2. Creștinismul sau denaturarea și pierderea amare occidentale / 166

3.3. Homo oeconomicus / 168

Capitolul 4. Pre-capitalism / 201

4.1. Economia / 201

4.2. Acumularea primitivă a capitalului / 240

4.3. Economia mondială europeană / 247

Capitolul 5. Capitalismul – o unică sinteză / 257

5.1. Poziția Europei. Creștinism, faimă de bani, dobândă și afaceri / 269

5.2. Reforma și nașterea Creștinismului / 276

5.3. Mimetismul comerțului / 294

5.4. Dezbaterea despre raționalitate / 302

5.5. Dragostea ca argument creștinizat / 317

5.6. Condițiile de climă și mediu în Europa / 324

5.7. Normă și libertate / 378

5.8. Folosirea banilor din hârtie / 339

Capitolul 6. Apogeul civilizațional și criza în capitalism / 361

6.1. Ce este o criză? / 361

6.2. Criza economică / 369

6.3. Criza economică din anul 2008 / 392

6.4. Criza economică din anul 2015 în România / 407

6.5. Limitele capitalismului / 417

INSTITUTUL EUROPEAN

2016

CUPRINS

Prefață (Adrian Cioroianu) / 7

Capitolul 1. În loc de introducere, întinericul și lumina / 11

Capitolul 2. Despre capitalism / 23

2.1. Ce este și ce nu este capitalismul? / 23

2.2. Karl Marx și Max Weber, sau cele două fețe ale capitalismului / 46

2.2.1. Capitalismul lui Karl Marx / 46

2.2.2. Capitalismul lui Max Weber / 61

2.3. Spiritul capitalismului / 67

Capitolul 3. Originile culturale și economice ale capitalismului / 135

3.1. Grecia Antică, Roma Antică, Bizanțul / 135

3.1.1. Grecia Antică / 135

3.1.2. Roma Antică / 147

3.1.3. Bizanțul / 161

3.2. Creștinismul sau deplinătatea ființei umane occidentale / 166

3.3. *Homo oeconomicus* în alte religii / 201

Capitolul 4. Precapitalismul / 227

4.1. Economia Evului Mediu / 227

4.2. Acumularea primitivă a capitalului / 240

4.3. Economia mondială europeană / 247

Capitolul 5. Capitalismul – o unică sinteză / 257

5.1. Poziția Bisericii Creștine față de bani, dobândă și afaceri / 269

5.2. Reforma Bisericii Creștine / 276

5.3. Miracolul comerțului / 294

5.4. Dezbaterile despre rasa umană / 302

5.5. Dragostea ca argument civilizațional / 319

5.6. Condițiile de climă și mediu înconjurător / 324

5.7. Normă și libertate / 328

5.8. Folosința banilor din hârtie / 339

Capitolul 6. Apogeu civilizațional și criză în capitalism / 361

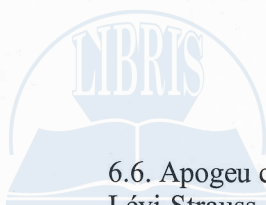
6.1. Ce este o criză ? / 361

6.2. Criza economică / 369

6.3. Criza economică din anul 2008 / 392

6.4. Criza economică din anul 2008 în România / 407

6.5. Limitele economiei de credit / 411

6.6. Apogeul civilizațional și soluții de relansare în viziunea lui Claude Lévi-Strauss / 415

Capitolul 7. Fericirea ca fenomen social / 421

- 7.1. Starea materială – bază a fericirii / 429
- 7.2. Virtutea ca premisă a stării de fericire / 434
- 7.3. Legătura dintre fericire și morală / 438
- 7.4. Legătura dintre fericire și caracter / 445
- 7.5. Fericire și justețe socială / 452

Capitolul 8. Anticapitalismul / 463

- 8.1. Ce este anticapitalismul? Viziunea lui Ludwig Von Mises / 463
- 8.2. Anticapitalismul ideologic – socialismul / 484

Bibliografie / 493

Postfață (Andrei Manolescu) / 503

Capitolul 1

În loc de introducere, întunericul și lumina

Este ora șapte dimineața. Din cauza ceții, Parcul Central din New York seamănă cu un imens lac, străjuit de construcțiile înalte și tăcute ale orașului. Este primăvară devreme și lumina de afară nu are încă puterea de a face să se stingă becurile din toate apartamentele. Cei care au dormit azi-noapte sunt în plină oră a trezirii. Primele raze de soare inundă încăperile și-i anunță pe oameni că urmează să petreacă încă o zi la New York. Oamenii bogați locuiesc la etajele superioare ale clădirilor, pentru că numai acolo locuind te poți bucura de panorama superbă, unică, a acestui oraș aparte. La penultimul etaj al unei asemenea clădiri locuiește John Smith, președintele unei companii de comunicații extinsă în marile orașe ale lumii. Se ridică din pat și, neimpresionat de ecranul imens al calculatorului care se aprinde brusc, merge, ca în fiecare dimineață, în partea de est a apartamentului de unde se bucură de priveliștea parcului. Din păcate, în această dimineață nu deslușește nimic din cauza vălului de ceață care-l acoperă în întregime. Numai vârfulurile copacilor și ale clădirilor se văd unde și unde, asemenea unor catarge ale unor corăbii demult abandonate într-o apă mai puțin adâncă decât înălțimea lor. Personajul nostru ar trebui să mai aștepte câteva zeci de minute până când, sub presiunea soarelui cald, de primăvară, ceața s-ar putea ridica și plantele, oamenii, animalele, clădirile și apele s-ar vedea în toată splendoarea lor, cum alcătuiesc lumea vie și atât de frumoasă a parcului și orașului. În fiecare dimineață, Central Park arată ca un oraș într-un oraș, un loc aparte, ferit de agitația și neliniștea New York-lui.

Ușor nemulțumit, se întoarce în camera de zi și aruncă, din reflex, o privire spre monitorul frumos colorat, pe care dansează sute de cifre, grafice și tabele, după o muzică numai de ele știută. Trezirea sa fusese de mult detectată de către calculatorul care gestionează complicațiile întregului apartament, de la intensitatea luminii în fiecare zonă și până la nivelul temperaturii și umidității aerului sau al apei calde din baie sau bucătărie. Privește leneș spre ecranul mare și colorat, dându-și seama că așa cum era de așteptat că moneda unică euro înregistrează noi scăderi în raport cu dolarul american. „Semn bun pentru investițiile din Europa” își spune în gând, în timp ce-și reține un vag zâmbet în colțul gurii. Se certase îndelung cu tatăl său apărând investițiile de acolo. Nu apucă însă să vadă și alte cifre și analize că o voce, a asistentei sale, împru-

mutată computerului, îl anunța că trebuie să se grăbească. Peste o oră trebuie să fie la aeroport pentru că aproape toată ziua de azi era ocupată cu vizita în China. Își aduce aminte de asta cu o ușoară părere de rău și surprindere pentru că a putut să uite așa ceva, dar și cu bucurie că va călători alături de asistenta sa. În același timp recepția din seara acestei zile, afișată de computer la programul zilei, îl bine dispune definitiv. Compania, înființată de tatăl său în anii '70 ai secolului trecut, aniversa un număr de ani și totul trebuia sărbătorit cu fast. Tatăl său îl sunase insistent în ultimele zile și-l rugase să nu lipsească. Va fi un moment aparte, în care oamenii care au muncit aici de-a lungul timpului vor fi cinstiți și apreciați. Evenimentul era organizat de către mama sa. Un motiv în plus să fie prezent. În același timp, John aprecia în mod deosebit munca și talentele tatălui său, inginer absolvent MIT, în vremurile în care se învăța multă carte în universitățile americane. Era fericit că va avea ocazia să apară alături de familia sa. Se vor înmâna medaliile, diplome și chiar premii în bani. Oamenii sunt fericiți când îi elogiezi și asta duce la formarea unei culturi a organizației, o cultură solidă și pozitivă care permite obținerea de performanțe. Azi, firma personajului nostru are peste 300000 de angajați care muncesc pe toate meridianele lumii. Aproape nu există țară pe planeta pământ în care să nu fie deschisă o filială. În acest joc al expansiunii firmei, China are o importanță mare și de aceea azi va trebui să fie atent la fiecare detaliu al discuției. Chinezii nu numai că au bani și inteligență dar sunt și o piață imensă, cu un potențial pe măsură. Planurile directorului său de marketing se pare că vor fi confirmate. Există șansa ca în următorii ani, prin expansiunea în China, cifra de afaceri a firmei sale să se dubleze.

Pășind spre baie își amintește că nu a deschis încă telefonul mobil, dar știe că apelurile și mesajele mai importante intră în mod automat pe ecranul din sufragerie. Se întoarce câțiva pași pentru o scurtă verificare. Colțul din dreapta sus, destinat vizualizării telefonului mobil, conține și mesajul legat de China. „Da, toată lumea îmi amintește ca și cum ar fi știut că voi uita”, murmură deschizând ușa la baie. Dintr-o dată baia devine, ca și sufrageria, „activă” în sensul în care nu trebuie să aștepti minute în șir pentru ca apa să devină caldă, după cum temperatura aerului permite un duș rapid fără să ai sentimentul că acolo este mai frig decât în alte locuri. În timp ce se bărbiește își amintește de performanțele noului său avion de la firmă care zboară cu mai multe mii de km pe oră. Asta îi va permite ca până seara să fie înapoi în SUA. „Oare cum se descurcau oamenii altădată?”, se întreba în timp ce era atent să nu se taie pe față. Întrebarea este tăiată de o voce de bărbat care îl anunță amabil, tot prin intermediul ecranului, că a sosit în fața locuinței și îl așteaptă pentru a-l conduce la aeroport. Era șoferul său, fiul șoferului tatălui său. În tradiția conservatoare americană, până și slujbele se moștenesc din tată în fiu. Iese din baie grăbit și deschide telefonul mobil. La îndemnul său vocal, telefonul apelează în mod

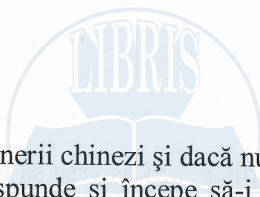
automat numărul cerut. Aparatul sună la asistenta sa, care trebuia, după un calcul simplu, să fie deja la aeroport. Aceasta îi răspunde rapid și fără a-i da bună dimineața. Ann, îl roagă să se grăbească pentru că traficul este extrem de aglomerat. „Vin!”, spune fericit de modul de abordare a discuției, din ce în ce mai familiar. Zilele trecute, când a aflat de călătoria comună și-a promis că-i va spune cât de mult o iubește și cât de mult dorește ca ea să fie cu el, să fie împreună. Din această cauză, în timp ce se îmbracăse gândește insistent la o formulă de adresare, la un mod de a conduce discuția astfel încât să nu o deranjeze și să obțină efectul contrar, al distanței obișnuite, profesionale, în relația cu ea. Spera că nu va fi foarte surprinsă, deși „niciodată nu poți să știi ce gândesc oamenii”.

În drum spre aeroport, soarele se ridicase bine pe cer și strălucea încălzind zgomotul, mașinile, taxiurile, oamenii și clădirile. New York este spectaculos noaptea și foarte agitat dimineața. Central Park era acum foarte frumos, numai că personajul nostru nu mai are timp să-l vadă. Zgomotul exterior se întetește, semn că se apropiau de aeroport. Brusc, își dă seama că din grabă nu și-a pus cravata pe care partenerul său chinez i-a făcut-o cadou când a venit în SUA. „Ann, o să mă certe!”, își spune și caută telefonul mobil pentru a-și ruga directorul de la Beijing să-i aducă una la fel. Abia atunci când telefonul mobil îl înștiințează cuminte că mesajul a fost transmis, își regăsește calmul. Ajuns în aeroport, coboară grăbit din limuzina luxoasă a firmei și vede privirile admiringe ale călătorilor care îl invidiau pentru frumusețea și eleganța femeii care îl aștepta. Este fericit că nu numai el o vede frumoasă și o îmbrățișează calm, afectuos, spunându-i cum a uitat să ia cravata care trebuia. Ann dă din mână a semn de problemă minoră și începe să vorbească atent, prezentându-i programul vizitei la chinezi. Nu aude nimic și nu numai din cauza motorului de avion pornit, ci și pentru că își dă seama cât de greu îi va fi să-i spună ce avea de spus. Ea vorbește chiar și în timp ce urcă scările avionului, repetând într-una, în limba chineză, salutul de întâmpinare pentru partenerul chinez. Nu aude nimic, dar dă din cap mișcând-o că a înțeles ceea ce ea îi spunea în limba chineză.

Avionul este de un lux orbitor, dotat cu toate facilitățile pentru un drum mai lung: sală de conferințe, băi, o mică bucătărie, sală de sport și chiar un dormitor, nefolosit însă din vremurile în care tatăl său conducea compania. John nu folosea niciodată dormitorul deoarece însăși zborul cu avionul îi dădea un sentiment de nesiguranță și de neliniște, dar să mai și doarmă !!! În drum spre bar, prinde ultima frântură din monologul lung și grăbit al lui Ann în care aceasta îl atenționează să fie atent pe tot parcursul vizitei deoarece întâlnirea cu chinezii era foarte importantă. „Ușor de zis, greu de făcut”, îi răspunde în gând. În timpul ședinței din avion tânărul nostru președinte se așază pentru prima dată împotriva protocolului și a tuturor uzanțelor, chiar lângă Ann. Toți sunt surprinși văzând mișcarea, numai că nimeni nu scapă nici un gest sau un cuvânt. O

atinge ușor pe mână, amical, de fiecare dată când îi explică ceva, dând parcă să spună „ascultă-mă, eu știu mai bine!”. În final, directorul său de personal încearcă să spună ceva despre diferențele culturale dintre America și China, dar personajul nostru devine dintr-o dată nerăbdător și cu un gest larg închide ședința mulțumindu-le pentru participare. În drum spre bucătărie aude vocea pilotului care îi invită să ia loc deoarece vor trece printr-o zonă de turbulențe. John se așază, ușor speriat, pe primul fotoliu pe care îl întâlnește, provocând un zâmbet secretarei sale, rătăcită pe undeva prin coada avionului și care îi cunoștea răul de avion. Într-adevăr parametrii climatici din exterior indicau intrarea într-o furtună, dar în același timp, lucru îmbucurător, se aflau deja deasupra Chinei și mai rămăsese o oră de zbor. Cu aceste gânduri adoarme brusc, cufundându-se într-un somn care părea să se răzbune pe o dimineață agitată în care îi stătuse gândul la un singur lucru: cum să vorbească cu Ann și cum să-și caute vorbele pentru a o apropia de el.

Avionul se apropie de aeroport într-un zbor liniștit, pe fondul unui cer albastru, senin, deasupra unei păduri sălbătice. La un moment dat cineva, văzând o dâră de fum cum urcă la cer din mijlocul pădurii, face o remarcă legată de oamenii care încă mai trăiesc acolo și în ce condiții de sălbăticie se mai poate încă trăi în secolul XXI. Da, acolo jos trăiau oameni, ființe care nu aveau nici o legătură cu păsările de oțel care zburau pe cer și care le mai deranjau din când în când liniștea de oameni liberi ai nesfârșitei sălbăticii. Se profila deja orașul când John se trezește și întrebă unde sunt. Aceiași secretară, o femeie la patruzeci de ani, slabă și cu părul în întregime albit, îi roagă să rămână în centura de siguranță deoarece în cinci minute vor ateriza. Într-adevăr, după cinci minute se simte în avion o ușoară zdruncinătură, semn că erau deja pe pista de aterizare. Aeroportul despre care vorbim este unul dintre cele mai aglomerate din lume. Sute de aeronave urcă și coboară în același timp, căutându-și cumiți, la indicațiile controlorilor de zbor, culoarele proprii care le vor duce spre orașe mai mici sau mai mari ale lumii. Totul este complet automatizat și fiecare dintre miile sale de angajați știe ce are de făcut. Pilotul cere permisiunea să meargă la terminalul VIP și în timp ce chinezul îi comunică acceptul, într-o engleză prost, foarte prost vorbită, colegii lui John își căutau febrili lucrurile și le îndesau în bagajul de mână. Fiecare întreba de ceva pe fiecare pentru că la fiecare îi lipsea câte ceva, de la un telefon mobil, o geantă sau o eșarfă. O caută din priviri pe Ann și o vede discutând cu cel de la resurse umane, față de care avea o antipatie abia ascunsă. Îl bănuia de tot felul de lucruri mai mult sau mai puțin curate, mergând până la zvonul că lua mită la angajări. Nu-l putuse concedia până acum deoarece tatăl său a insistat de fiecare dată să mai aștepte, să nu ia decizii pripite. Ann simte parcă privirea sa și i se alătură la ieșirea din avion, cuminte, întrebându-l din priviri dacă ar ceva de discutat cu ea. La rândul său, John simte nedumerirea ei și o întreabă dacă mai știe pe unde sunt cadourile pentru

partenerii chinezi și dacă nu cumva le-a uitat în America. „Sunt în bagajul meu” îi răspunde și începe să-i descrie ritualul de înmânare a acestora. Orașul de destinație este extrem de agitat și poluat. Sutele de mii de oameni aflați pe străzi se mișcau haotic, după reguli știute doar de ei, unii purtând la gură ceva sinistru, un fel de măști care aveau menirea confuză de a-i feri de gaze, dar și de microbi, credea el. La un moment dat ajung la un semafor și John vede cum o pădure de oameni aștepta cuminte să traverseze. Își amintește brusc de problemele demografice ale Chinei, despre care a învățat la școală. Văzându-le cuminenția exclamă cu voce tare că în America așa ceva ar fi imposibil. „Ce spui?”, îl întreabă Ann de pe locul din față al limuzinei. „Spun că americanii nu ar fi atât de răbdători la trecerea pentru pietoni”. „Aaa !!!, da, ai dreptate!”, vine răspunsul ei grăbit. În zare se profila deja turnul care găzduia sediul firmei. Cu toții se bucură de apropierea de sediu, niciunul nefiind fan al orașului și modului de a fi al chinezilor.

La revenirea în America toată lumea era fericită. Ziua personajului nostru se desfășurase în întregime sub semnul gândurilor legate de Ann și de viața pe care o vor avea împreună. Aproape absent fiind pe tot parcursul călătoriilor, își dăduse încă o dată seama cât de mult o iubește și trebuie să facă ceva pentru a i-o spune odată pentru totdeauna. Pe tot parcursul întâlnirii cu chinezii, pe ecranul din sala de ședințe circulară mii de cifre și grafice sau alte informații despre care nu avea habar pentru că nu fusese atent la nimic. Alături de el stătuse directorul său pentru China și avea încredere în acest om, un fost student strălucit, mare iubitor al culturii și civilizației chineze. Îl întreba din când dacă totul este în regulă și aceste îi răspundea că da, să stea liniștit, totul este ok. În finalul discuțiilor a scurtat cât a putut de mult protocolul obligatoriu cu șeful delegației chineze, care la rândul său părea obosit și tot cu gândul în altă parte. La semnătura de final de pe contracte o privise și pe Ann care stătea liniștită în postura de membru atent al delegației. Ea îi răspunsese cu un gest aprobator, discret din cap, semn că este în regulă, poate să semneze. Dacă ziua New York-ului este un oraș frumos, seara este un oraș fascinant. Nu degeaba i se spune orașul care nu doarme niciodată. O feerie de lumini și zgomote scăldau limuzina în drum spre casă. Numai că John nu are timp să-și admire orașul așa cum ar fi dorit pentru că ecranul de control al mașinii se aprinde brusc și apare fața zâmbitoare a mamei sale, una dintre acele femei care au fost frumoase și care îmbătrânesc frumos, spre bucuria celor din jurul lor. Îl întreabă dacă i-a mai fost rău de avion și îl roagă să nu uite să-l sune pe fostul vicepreședinte al companiei, pentru că „tatăl tău a uitat”. Evident că tatăl său nu uitase, numai că nu-l invitase în mod intenționat. Nu a împărtășit niciodată prietenia dintre soția sa și acest bărbat. „Da, mamă acum îi dau mesaj”, îi răspunde în timp ce scria realmente mesajul pe telefonul mobil. Pentru a fi sigur de prezența ei, același mesaj invitație îl retransmite și lui Ann. Aceasta îl sună imediat, insinuându-se pe ecranul telefonului cu fața sa zâmbitoare care îi mulțumea spunându-i că nu mai era nevoie de încă un mesaj în plus, de încă o invitație în plus. „Ca să fiu

sigur că vei fi acolo”, îi răspunde cu un zâmbet complice. „Și aș vrea să te mai rog ceva”, îi spune cu voce sugrumată de emoție, „(...) nu ai vrea să fii cu mine? Te rog să mă ierți că nu ți-am spus aceste cuvinte direct, față în față... mă înțelegeți... m-am tot gândit... însemni foarte mult pentru mine... aș vrea să fii prietena mea... logodnica mea”. Ann se schimbă la față, vădit surprinsă de cuvintele pe care tocmai încerca să le pătrundă sensul. Era acea surpriză pe care o provoacă un eveniment sau o întâmplare pe care ți-o dorești din toată inima, dar care nu știi când va veni sau dacă va veni vreodată. Oprește discuția spunându-i că-i va da un răspuns cât de curând.

Lumea lor, a marilor președinți de companii, era oarecum închisă, astfel încât în momentul în care John urca scările sălii de recepții unde era organizat evenimentul, trebuia să-i salute pe toți cei de față. Printre invitații aliniați îl zărește și pe profesorul său de economie politică din facultate. Fără ezitare își face drum înspre el, dându-i pe toți la o parte cu gesturi calme, dar ferme. Își îmbrățișează profesorul și mentorul cu mai multă căldură decât de obicei. Acesta observă emoția fostului său student și prieten, dar nu comentează în nici un fel, preferând, ca de obicei, să adreseze o vorbă bună decât să facă observații asupra stării de spirit a lui John. După mai multe strângeri de mâini ajunge în preajma scenei pe care tatăl său o stăpânea cu un aer de mare maestru. În mâna distincției, gesticula, povestea, făcea comentarii, totul cu un firesc al omului care îi cunoștea pe toți, și nu numai pe ei ci și pe copiii și chiar nepoții lor. Pe un ecran mare, imens, aflat în spatele scenei, totul se mai derula încă o dată, parcă în reluare, astfel încât orice persoană din mulțimea prezentă să vadă și să audă totul, până în cele mai mici detalii. Totul strălucea de bun gust și distincție. Ann și John se căutau reciproc cu privirea. Atunci când se regăsesc el îi face un semn să se apropie. Oamenii observă cum o femeie frumoasă, grăbită, se apropie cu sufletul la gură de tânărul președinte al companiei. Mulți o cunosc. Dar, indiferent dacă o cunosc sau nu, cu toții îi admiră frumusețea și eleganța, acea combinație rară de frumusețe, inteligență și lumină... Ea îi atinge amical mâna stângă, ca și cum ar fi dorit să-l țină de mână și aplecându-se asupra sa îi șoptește ceva. Toată lumea aude cum un telefon mobil cade pe podeaua luxoasă și se sparge în zeci de bucăți. Era telefonul lui. Cu un gest disperat, Ann încearcă să se aplece pentru a-i culege resturile de pe jos, dar John nu-i permite. O prinde de mână și în momentul în care tatăl său îi rostește numele, invitându-l pe scenă, o trage după el și urcă amândoi, triumfal, în pași măsurați, ținându-se de mână, fericiți, cu privirile sus... El ia microfonul din mâna tatălui său și spune calm, relaxat, cu privirea în ochii celei care-l însoțea. „Tată, te rog să mă anunți împreună cu logodnica mea! De azi încolo eu și Ann suntem împreună!”. Pe ecranul mare din spatele scenei, apare brusc o pereche de tineri ținându-se de mână fericiți, doi tineri pe care toți îi știau, dar despre care nimeni nu a crezut vreodată că vor fi împreună. Un zumzet se aude în sală, după care cineva începe să aplaude și toată sala izbucnește în aplauze...